

22-24 Eylül 2002
İstanbul - Türkiye

6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu

Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk

 NESİL

22-24 Eylül 2002
İstanbul - Türkiye

6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu

Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk

Danışman:
Prof. Dr. Faris Kaya

Editör:
Abdullah Albayrak

Tashih:
Orhan Güler

Mizanpaj:
Ömer Demirtaş

Kapak:
Mesut Sarı

Üretim Sorumlusu:
Ali Osman Macit

ISBN: 975-269-020-3

Baskı: Temmuz-2004

Baskı-Cilt:
Nesil Matbaacılık
Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2
34196 Yenibosna / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 pbx

NESİL YAYINLARI
Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 pbx
Faks: (0212) 551 26 59

İnternet: www.nesil.com.tr
e-posta: nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Nesil Basım Yayın'a aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Said Nursî'nin İlerleme Çağına ve Kelam İlmine Bakışı

Dr. Adil Mahmud Bedir*

Giriş

Nursî'nin rûhî âlemine girmek, dibi derin dalgalı bir okyanusa girmek demektir; o, Kur'ân-ı Kerîm'in ruhundan yola çıkarak ve onun apaçık âyetlerine nüfûz ederek yüce gayesine ulaşmıştır. Nursî, ruhen ve fikren söz konusu âyetleri yaşadıkdan sonra, yaşantısını tüm dünyayı kaplayan ilâhî nûr huzmeleri haline dökmüştür; sonra bunlar, parıltılı tatlı bir kaynak haline dökülmüş, sonunda "Resâilü'n-nûr" olarak bilinen şekli içinde eserlerde tecessüm etmiştir. Bunlar, kevnî hakikatlerden bahseden risalelerdir. Yine onlar, vahyi, kendisine tenzil edilmiş olan zâtın (s.a.v.) murâdı üzere ele alan ve böylece kendi temellerini oluşturan ruhun kapsamlılığını ifade eden risalelerdir. Onlar, bu zengin hareket noktasından yola çıkarak imanı ve onunla bağlantılı olan ilim ve düşünceleri mekaniklik ve sükûnet dairesinden hareket ve canlılık dairesine, kayıt, suskunluk ve donukluk boyunduruğundan hürriyet, ilân ve faaliyet uzayına dönüştürürler. Bunlar, canlı düşüncenin alâmetleri; düşünceyi kendisine tercüman olarak gören canlı bir tecrübenin delâletleridirler. Kanaatimce, Nursî'nin düşüncesiyle bağlantılı olan bu ruh, değişik özellikleriyle kelâm ilminin karşısında yer alan, felsefenin ruhudur. Çünkü söz konusu kelâm ilmi, bir yandan tecrîdî aklın cedelî hüccetleri dairesi içine sıkışması, öbür yandan akâidi meşrulaştırıcı çerçeve içine inhisarı ve üçüncü bir açıdan da Allah, nübüvvet vb. gibi vahiyle ilgili canlı mese

* Dr. Adil Mahmud Bedir: 1955 yılında Mısır'ın El-Münüfiyye şehrinde doğdu. 1977 yılında Aynüşşems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun oldu. Aynı fakülteye bağlı olarak 1990 yılında doktorasını tamamladı. 1998 yılından itibaren bu bölümde öğretim üyeliğine başladı. Mısır / Tanta Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğretim üyesidir. İslam felsefesi alanında yayınlanmış eserleri ile çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmış makaleleri vardır.

lelerden bahsederken kuru, hareketsiz bir metoda dayanması sebebiyle sınırlılık arz eder. Aynı sebebe binaen eski kelimeler ilmi, Nursî'nin tecdit ve ıslah arzusuyla yanıp tutuşan ruhunu tatmin etmemiştir. Çünkü kelimeler âlimleri, ilâhî vahye dayanmakla birlikte, ondan kaynaklanan kanaat ve itmi'nân ruhuyla, onun âyetlerine dair hakikî bir anlamadan aciz kalmışlar ve ilimleri kendi üzerlerine kapamıştı. Kelâm ilmi, dogmatik, muğlak, ıstılah bakımından kendi mütehasşislarına has kaidelere dayanan, özü itibarıyla geçen asırların mücadelelerine raci olan bir ilim haline dönüşmüştü. Bu sebeple Nursî'nin felsefesi aşma vasfı ile muttasıftır; çünkü o, çizilmiş sınırların ve kapalı ıstılahî dairelerin ufku aşar ve önu açık ilmi bir fezâyâ çıkar, bu fezânın cüz'ileri âhenklidir; olguları birbiriyle etkileşim içindedir. İnsan benliği onda tüm kâinâtla hakikî bir ünsiyeti hisseder; kainatın tüm harekât ve sekenâtına, hallerine dikkat kesilir. Tüm varoluş ile âhenk içindeki benlik katında “var oluş şuuru” denilen şey ortaya çıkar; benlik, bu şuur içinde, maddilik zulûmâtı, küfr, inhiraf ve maddî sınırlılık çölündeki hayret ve kayboluştan sonra, kendi nefsinin varlığın tüm zerrelereyle birlikte insicam içinde bulur. O, işte buradan tırnaklarıyla saflığı ve tazeliği içindeki vahiy olarak adlandırılan canlı varlığın etine tutunur ve derinliklere doğru dalar; tüm basitliği içinde imanın ruhuna erişmek üzere yücelere yükselir, zenginliği içinde vahyin gizli hazinelerini tercüme eder; onun her biri, her ne zaman ve her nereye vurulsa su fişkirtan asây-ı Musâ gibi olan âyetlerini kucaklar ve her şeyde Sâni-i zü'l-celâle delâlet eden ve onu tanıttıran bir pencere açar. Nitekim bizzat Nursî, bundan Sözler adlı eserinde sûfilerin hads ve basireti tariflerine benzer bir şekilde bahseder. Nursî'nin imanı meşrulaştırıcı tecrîdî kelimelerin geleneksel kalıplarını geride bırakarak canlı Kur'ânî metotla bir bina kurmak üzere sınırlı ile sınırsız arasındaki ayrıt edici hududu aşmasının sebebi budur. O bunu, insânî ruhun içindeki akideyi, hem nazârî hem de amelî tatbikî düzeyde, ferd ve cemaat bakımından harekete geçirmek üzere yapar ve burada teori ile pratik arasındaki nahş ayrımı mutlak olarak reddeden Kur'ân-ı Kerîm'in ruhundan hareket eder.

Nursî'ye göre tahribat, kalbte başlamıştır ve bu sebeple işe onun ıslahıyla başlanması gerekir; işe dâhilden, benlikten başlamaksızın binâ inşâsına çalışan herkes bundan dolayı başarısızlığa uğramıştır. Bu sebeple o, işe kendi benliğini ıslahla başlamıştır. Kendi nefsinin ıslah edemeyenin başkasını ıslah etmesi mümkün değildir; başkasını irşâd öncelikle kendi nefsimizin reşâdından (rüşde ermesinden) geçer. Bu sebeple, “ene” ve insan benliği, Nursî'nin ahlâk görüşünün mihveridir ya da onun katında ahlâk binâsının kendisine dayandığı temeldir. Bundan dolayı Nursî'nin düşüncesine dair değerlendirmem, onun bizatihi bir ilmi tecdit etmeyi değil, imanı kalblerde, dâhilde, şuurda yeniden canlandırma hedefini gütmesine bağlıdır. Bu canlanmadan sonradır ki ilimler canlı bir manzûme içinde fişkırır; taşıdığı sahih akidenin canlılığını, yeni başlangıçlar ve değişimler ihdasına kadir oluşunu anlatır. Bundan dolayı Nursî'nin, Avrupa'nın modern dönemdeki ilerleyişine yönelik tenkidi, geleneksel kelimelerine yönelik tenkidine eşlik eder. Çünkü o, her ikisinde de rûhî tecrübe açlığının tecessümünü görmüştür; bu açlık ilkinde pratik hayat düzeyinde çözüme ve tefessühten, ikincisinde ise nazârî düzeyde tecrîdî (soyutlayıcı) aklî donukluktan kaynaklanır. Nursî'nin gayesi, Kur'ân âyetleriyle yaşanan canlı nûrânî tecrübenin ifadesi olan binanın temelini sağlamlaştırmaktır. Netice olarak, düşünce tarihi, delaletlerle (göstergelemlerle) dolu olması sebebiyle görüş çeşitliliğine ya da bakış açılarının çeşitliliğine

imkan veren bir semboldür. Hangi türden olursa olsun hakikatin tek bir sûret içinde zuhûru mümkün olmadığından; sembol, şuur hürriyetini doğurduğundan; —eski olan şeyin, yeniden anlaşılacak ve yeni bir bakış açısıyla ele alınmakla teceddüt etmesi hasebiyle— “okuma,” düşüncenin ruhu için bir yenileme olduğundan; düşünce, nihâî olarak, yaratılması tekrarlanan bir imkan ve bir anlama için anlama olduğundan; bugün bizim geçmiştekilerin araştırdığı şeyleri tenkidî bir bakış açısıyla tekrar ele almamızı engelleyen bir şey yoktur. Düşünceyi zenginleştiren, onun hayatına ve sürekliliğine imkan veren şey de budur. Kanaatimce, Nursî'nin düşüncesi ve onun engin ruh âlemine dair bakış açımızı zenginleştirmenin en iyi yolu budur.

1. Nursî'nin Avrupa'nın Modern Dönemdeki İlerleyişine Bakışı:

Said Nursî, modern ilerleşim konusunda, menfî ve müspet esaslara dayalı tenkidî bir konum benimser. Başlangıçta Avrupa'nın ilerlemesinin ardındaki hakikî sebepleri ortaya koyar ve bunun sebeplerini mücmel olarak mekan darlığı, nüfusun çokluğu, iklimin letâfeti, topraklarında demirin bulunması, sînâat ve icâdların anası olan ihtiyacın artması, araştırma merakı ve bilip tanıma meyli olarak sunar.¹ Nursî, Avrupa'da mekan darlığının doğurduğu ticârî tanışıklık ile muamelelerde ve ardından düşüncelerde yardımlaşma arasında muhkem bir bağ kurar. Çünkü temas, düşüncelerin karşılaşmasını, yarışmasını ve rekabet etmesini doğurur.² Genel olarak, ondan yeni düşünceler ortaya çıkar. Ardından Avrupa devletlerinin, aralarında bir tür denge kuran ilimle teşekkül ettikleri görüşünü ileri sürer. Bu denge, Avrupalıların istidatlarının gelişmesine ve meziyetlerinin ve milliyet fikrinin inkişafına yol açmıştır. Nursî, Avrupa'nın ilerleyişinin tüm sebeplerini fitrî bir damgayla damgalar; sonra bu ilerleyişin nokta-i istinatını belirler. Avrupalının, arkasında, manevî kuvvetini güçlendiren ve o kuvvette hayat ortaya çıkaran güçlü bir dayanak noktası bulduğunu ileri sürer. Böylece Avrupalı, kendisinde onu zor ve büyük işleri yapmaya muktedir kılan bir kuvvet bulur. Bu nokta-i istinat, onun bazen Hıristiyanlığa, bazen de kiliseye irca ettiği Avrupa medeniyetidir. O şöyle der:

“İşte, o nokta-i istinat, her taraftan ellerini uzatan dindaşlarının uruk-u hayatına kuvvet vermeye ve İslamların en can alacak damarlarını kesmeye her vakit âmâde ve dessâs, medenî engizisyon taassubuyla, maddiyûnun dinsizliğiyle yoğrulmuş ve medeniyetlerinin galebesiyle mest-i gurur olmuş bir müsellahtan kışlası veya büyük bir kilisesi olan Avrupa'nın medeniyetidir.”³

Nursî burada esas olarak Avrupa medeniyetinin hakikatine muvafık düşmeyen bir değer yargısı sunmaktadır; çünkü o medeniyet, kapitalizmin, faydacı, pragmatist ve Darwinci görüşlerin ürünüdür. Bu ilerlemenin başlangıçları, kiliseyle ve Hıristiyanlıkla alakalı olan her şeye karşı bir devrimdi. Bu hüküm

¹ RNK, s. 2052.

² Aynı yer.

³ Aynı yer vd.

Nursî'nin zihninde belki de Avrupa medeniyetinin “İslamların en can alacak damarlarını kesmeye” yöneltilmiş/yönlendirilmiş müsellaah bir kitle olduğu şeklindeki görüşünden kaynaklanmıştır. Çünkü o, yani Avrupa medeniyeti, “dessâs, medenî engizisyon taassubuyla, maddiyûnun dinsizliğiyle yoğrulmuş”tur.¹ Müslümanlara karşı yöneltilmiş olduğuna göre, İslam akâidinin özüne aykırı olan bir şeyden sadır olması gerekir ve bu şey de kilise ya da Hıristiyanlıktır. Belki bu hüküm, Avrupa devletleri ilmî uyanışın başlangıcından beri olduğu üzere laik değil de dinî devletler olsalardı doğru olurdu.

Nursî, menfî açıdan, Batı medeniyetinin kusurlarını açıklar ve bunları, merkezî dairesi içinde ilhâdî yöneliş ya da dinlere yönelik menfî bakış açısına hasreder. Ondan sadır olan bu netice, onun kusurlarını katmerleştirmektedir. Çünkü onlar, semanın düsturlarını nakzetmiş, hatta onlarla harp etmiştir. Bu da beşeriyetin zelil düşürücü bir fakirliğe düşmesine yol açmıştır. Bu fakirlik, beşeriyetin hırs, israf ve tamahı yüzünden var olan ihtiyaçlarını iki katına çıkarmıştır. Böylece reziletler yaygınlaşmış, insanlık, a'lây-ı illiyyîne çıkmasının ardından esfel-i sâfilîne inmiştir.² Nursî, Avrupa medeniyetinin lüks, tefessüh ve refah uçurumuna düşmenin neticesi olarak ihdas ettiği rûhî açlık ve tembellik ile çalışmamadan kaynaklanan ve ürkütücü bir miskinliğe yol açan tembelliği birbirine karıştırır. Çünkü uyanış ve ilerlemenin şartları, ancak her alanda daimî bir çalışma ile gerçekleşir. Belki de Nursî, tembellikten, tüketim azgınlığından kaynaklanan, kevnî olguların hakikatlerini anlamadaki tembelliğin yayılmasını kastetmektedir. Söz konusu hakikatler, ulûhiyetin anlamını ifade ederler ve söz konusu medeniyete eşlik eden ilhâda aykırıdır.³

Avrupa medeniyeti ilim sahasında rabbânî nimetler ortaya koymuş olmasına rağmen bu nimetler, ters bir istikamette kullanılmış ve sefâhet, tembelliğe yol açmıştır. Çünkü, nefsi hevâ ateşini yakmış ve şehvetlerin gizlide kalmış yönlerini kışkırtmıştır. Bu, biraz önce işaret ettiğim çalışma şevki, çabalama ve gayretin terkine yol açar. Ardından kanaatsizlik sebebiyle zulme, günahların işlenmesine, sefâhet ve israfa sevkeder.⁴

Bir başka açıdan, Nursî'deki karıştırma, onun ilhadı, Avrupa'da tecrübî ilmin gelişmesinin neticelerinden biri olarak görmesinde açıkça ortaya çıkar. Çünkü tarihen sabit olan husus, ilhâdî eğilimin, Avrupa'yı Orta Çağda cehalet ve geriliğe düşüren kilisenin düşüncelerine karşı aklın inkılabından doğmuş olduğudur. Çünkü söz konusu kilise düşünceleri, hem aklî hem de tecrübî metodun ruhuna ters düşer. Nitekim onlar, ilmin gelişmesinin önüne de taş koymuştur. Bu, söz konusu düşüncelerin faydası konusunda tam bir güven kaybına yol açmıştır. Bu sebeple ilhâd, öncelikle kilisede temsil edildiği şekliyle Hıristiyanlığın öğretilerine ve düşüncelerine olan bu güven kaybına tabidir. Bunu, ilerleme ve uyanışa eşlik eden refah ve lüksün yayılması desteklemiştir. Nihayet insanlar, Allah yerine

¹ Aynı yer vd.

² RNK, s. 643.

³ RNK, s. 1850.

⁴ RNK, s. 1850.

kendilerinin varlığın efendisi olduğu zannıyla dini bir kenara bırakmışlardır.¹ Nursî, modern ilerlemeyi ve ona eşlik eden ilhad eğilimiyle —bu ister az önce işaret ettiğim gibi kiliseye karşı isyan, isterse aynı neticeye ileten lüks ve sefahatin yayılması yoluyla olsun— irtibatlı olan medeniyeti tenkidinde, ilerleyen Avrupa'yı iki kısma ayırmayı unutmaz: O, bir taraftan Hıristiyanlığı din olarak benimsemiş olan Hıristiyan Avrupa'dır; öte yandan az önce işaret ettiğim üzere mahza maddeci fikirlerle temeyyüz eden pozitivist ve rasyonalist akımları ve onlara eşlik eden pragmatizm, Darwinizm, Marksizm vb. teferruatları bir araya getiren laik Avrupa'dır. “Yeni Said” sureti içindeki Nursi, muzahraf felsefeyi ve sefih medeniyetin yükleriyle ağırlaşmış eski sûretinden kurtulmak istediğinde, kendi ruhunda Avrupa'nın lehinde şahadet eden hissiyât-ı nefsâniyeyi susturmak için, Avrupa'nın şahs-ı manevîsi ile girdiği diyalogunda Avrupa'nın iki olduğunu gördü: “Birisi, İsevîlik din-i hakikîsinden aldığı feyizle hayât-ı ictimâiye-i beşeriyeye nâfi san'atları ve adâlet ve hakkaniyete hizmet eden fûnunları takip eden birinci Avrupa; felsefe-i tabiiyyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiatını mehasin zannederek beşeri sefâhete ve dalâlete sevk eden bozulmuş ikinci Avrupa.”²

O, Avrupa medeniyetini, beşeriyete hizmet eden faydalı çerçeve —ki bu, onun Hıristiyanlıktan aldığı ilimler ve fenler çerçevesidir— ile insana saadeti kaybettirip şekavet libasını giydiren fasit çerçeve arasında tasvir eder. Bu ikincisi, beşeriyeti ilhad bataklığına düşüren ve insanı sahip olduğu muazzam servetlere ve zâhirî, aldatici bir süs içindeki azametine rağmen azap içinde bırakan laik maddeci çerçevedir. İnsan, ruhunda, aklında ve kalbinde dehşetli musibetlere maruz kalmıştır.³ Nursi, Avrupa'nın ruhu bakımından özü yansıtan bir hakikate parmak basar: Avrupa insanı, tüm ilerlemesine rağmen saadete muhtaçtır. Mutsuzluğunun altında yatan sebep ise öz güzelliğini kaybetmesine yol açan Batı medeniyetinin teknolojik ve de uygarlık modelidir. Bunun bir neticesi olarak da mutsuzluk hali onda yerleşmiş ve de onu elden ayaktan düşürmüştür. Çünkü manevî yönünü ihmal etmiş, dinsizlik ve de laiklik akımlarına kul olmuştur. Medeniyet filozofu Spengler'in, kaidelerini vazettiği medeniyet merhalesi içindeki Avrupa'nın felsefe kültürü, insanı hakikî sıfatlarından uzaklaştırmıştır. Vakiya olarak, Avrupa felsefesinin hakim hale gelip Batı düşüncesinin yayılmasıyla, insanlığın bu menfi neticelerin bataklığına saplandığını görmekteyiz. Fertlerin ve hükümetlerin onun aşırı isteklerinin peşine takılmasının ardından, en üst noktasına ulaşmış olan bu neticeler, tüm dünya barışını tehdit eder hale gelmiştir. Bundan da kasveti bakımından geçmiş çağlardaki tüm şerlere ve günahlara denk olan en üst derecede bir vahşet şekli ortaya çıkmıştır. Nursî, *Sünûhât* adlı eserinde bu vahşetten belîğ bir üslupla bahseder: “Kurûn-u ûlânın mecmû-u vahşetini bu medeniyet, bir defada kustı.”⁴ Nursî, Batı medeniyetinin neticeleriyle ilgili tahlilini devam ettirir; beşeriyetin maruz kaldığı mahvedici harplerin, maddeci akılcı fel-

¹ RNK, s. 644.

² RNK, s. 643.

³ RNK, s. 643.

⁴ RNK, s. 2049.

sefeyle dolu Batı aklından doğduğunu ve bu medeniyetin, bizzat kendi hedefini ifsat eden geniş neticeler ortaya çıkarmış olduğunu ileri sürer: “Medeniyet-i hâzıra-i garbiye, semavî kanun-u esasîlere muhalif olarak hareket ettiği için seyiyat-ı hasenatına, hataları, zararları, faydalarına râcih geldi. Medeniyetteki maksud-u hakikî olan istirahat-ı umumiye ve saadet-i hayat-ı dünyeviye bozuldu. İktisat, kanaat yerine israf ve sefahat; ve sa’y ve hizmet yerine tembellik ve istirahat meyli galebe çaldığından biçare beşeri hem gayet fakir, hem gayet tembel eyledi.”¹ Modern medeniyetin semâ kanunlarını kaybetmesi sebebiyle insan hayatı sıkıntıya girdi ve hakimiyet, tasallut ve sömürü davaları ortaya çıkmaya başladı. Sömürgecilik yayılıp beşerin zayıf olanlarını ezdi, onların servetlerini ve kaynaklarını sömürdü. Tüm dünya, aşırı lüks ve müsrif bir hırs içindeki sömürücü ile kamını doyuracak yiyeceği zor bulan, fakirliği şiddetli sömürülen arasında; müstebit zalim ile hürriyetini kaybetmiş mazlum arasında ikiye bölündü. Bu durum, beşerî umrânın her tarafından hak ve adaletin çekilip yok olmasına ve toplumlar arasında insânî ve ictimâî saygı ve muhabbetin yerine kin ve düşmanlığın geçmesine yol açmıştır. Aynı şekilde zengin ve yoksul toplumlar arasında servet ve gelir dengesi bozulmuştur. Bu, beşerin, kendisiyle hakikî medeniyetin gerçekleştirilmesini umduğu dünyevî saadeti ifsat eden Batı akılcılığının hakimiyeti sebebiyle olmuştur.

Nursi insanın maddî kuvvetlerin darbeleri altında ezilmesine yol açan ve mutluluğunu yok eden beş esası şu şekilde açıklar:

1-Hakkı inkâr etmek. Bu, diğer toplumlara saldırmaya ve tecavüz etmeye; adil ölçülere, sadık muâhedelere, müstakim tasarruflara hiyanet etmeye sevkeder; netice olarak, şeriat medeniyetinin çağrıda bulunduğu adalet ve dengenin ortadan kalkmasına yol açar.

2-Faziletin yok edilmesi. Bu medeniyet, fayda felsefesinden kaynaklanan ah-lâkın izâfiliğine iman eder. Şeriat medeniyetinde faziletin yol açtığı muhabbet ve yakınlaşmanın aksine bu medeniyet, fertlerin ve cemaatlerin haklarını hiçe sayan düşmanlık ve uzaklaşmaya yol açar.

3-Modern medeniyet, cidâl ve boğuşma temeline dayanır; bu, yardımlaşma yerine nizalaşmaya yol açar; şeriat medeniyetindeki birlik, dayanışma ve yardımlaşmaya mukabil bu medeniyet müdafaa ve yarışta hayvanca bir çatışma üzerine kuruludur.

4-Başkalarının aleyhine gelişen ve kavmî hakimiyete ve çatışmaya yol açan menfi milliyetçilik bağına iman.

5-Şehvetleri ve hevayı besleyip geliştiren tefessüh. Bu, insanı enanietini kulluğa düşürür ve onun fitratını değiştirerek meshe yol açar; hayvanlığın en aşağı mertebesine indirir. Çünkü o, modern medeniyetin kışkırtması sebebiyle, hevesin, nefis-i emmârenin kışkırtılması, arzularının tatmini ve onun taleplerinin kolaylaştırılması yolunda kul haline dönüşür. Nursi’nin tabiriyle insan “melekiyet derecesinden kelbiyet derekesine” iner ve bu, “insanın manevî olarak meshine sebep olur.” Bu, beşere yönelik hizmetlere hakim olsun diye heva yerine hida-

¹ RNK, s. 1850.

yeti koyan şeriat medeniyetinin aksinedir. Çünkü hidayet, insanı kemal mertebelerine çıkarır. Çünkü, hidayet, hevayı sınırlayarak ruhu tatmin eder ve onu yücelere gitmeye şevklendirir. Modern tefessüh eğilimi, mebzul bir meta olarak adetmesiyle kadının şerefini ve mevkiini küçültürken ve ona tabi olarak toplum hayatını yıkan ibâhlik ve bayağılığı yayarken şeriat medeniyeti, faal bir âmil ve toplumun birlikteliğinde ve yükselişinde bir esas olarak addettiği kadının mevkiini ve şerefini kökleştirmiştir.

Nursî bu şekilde maddeci, mekanik ve akılcı Batı medeniyetini İslam şeriatının emrettiği medeniyetin karşısına koyar. İlki, müstakim bir hayatın yükümlülüklerini tahrif ederken ikincisi, hakikî hayatın sûretini yardımlaşma, muhabbet ve kardeşlik olarak tarif eder. Bu karşılaştırma, Nursî'nin, modern insanın maruz kaldığı hastalığa işaret eder. İslam, şeriat medeniyetinin benimsenmesine yönelik çağrısıyla da bu hastalığın sağlıklı/faydalı tedavisini göstermiştir. Maddî ve manevî dengeleri bozan şeyin ilacı sadece ondadır. Burada o, insanî çalışma, cehd, israftan kaçınma, infak ve tüketimde itidalin kıymetini açık bir şekilde vurgulayan Kur'ân-ı Kerîm'den hareket etmektedir. Nitekim **“Yiyiniz içiniz, fakat israf etmeyiniz”** (el-A'râf 6/31) ve **“İnsan için çalışmasından başkası yoktur”** (en-Necm, 53/39) âyetlerinde bu esaslar ifade edilir. Bu sayılan hususlar, Nursî'ye göre toplumlar arasındaki farkları ve dengesizlikleri izale eden mebdelerdir.¹

Nursî'nin, ilhad temelinde dayalı maddeci felsefe hakkındaki bakış açısı da Avrupa'nın uyanış ve ilerlemesi ile ilgili yukarıda geçen görüşüyle bağlantılıdır. O, söz konusu felsefeyi hakikati olmayan bir safsata olarak görür. Çünkü o, nizamının hakikatinden cahil olması sebebiyle kainâtı tahkir eder; esrâr ve bâtın yerine zevâhire bakar ve bu durum, aydınlık akılların bu felsefede aradığını bulamamasına yol açar.² Bunun yanı sıra onun nazarı, “ene”ye dönüktür; onu mevhum değil, bizatihi kaim bir hakikat olarak görür. Ene, bizatihi kaim olduğu sürece vücûdun (varlığın) hakâik-ı sâbitesini yansıtmaz ve ilâhî feyzi alamaz. Çünkü o, bu sathî bakış açısıyla kendisi bir ilah haline dönüşmüştür. Ene, kendi zatının bizatihi bir manâ olduğu iddiasında bulunduğu ve onu ilâhî hayır menbalarını yansıtan bir ayna olarak tavsif etmediği sürece, yansıttığı manâyı inkar eder. O zaman, insanın fiillerinin kendisinde teccüm ettiği şer ciheti ortaya çıkar. Ene'de şerrin hayr üzerine tuğyanı, ancak hayr cihetinde vehmin hakikate dönüşmesinden kaynaklanır. Ene, nakîzdan nakîza geçer; kendi mülkü dairesinde tasavvur ettiği mevhum rubûbiyetiyle mümkünât dairesindeki Hâlık'ın rubûbiyetini anlamak yerine, Hâlık'ın rubûbiyetini inkar eder. Zâhirî mülkiyeti ile Hâlık'ın hakikî mülkiyetini tanımak yerine onu i'dâm eder. Kendi cüz'î ilmi ile Allah'ın mutlak ilmini idrak etmek yerine O'nun varlığını asla itiraf etmez ve kendi nefsinin mabut ilah zanneder; nitekim medeniyette de böyle bir mabut olduğunu zanneder.³ Bu, nübüvvetin bahsettiği enenin hakikî yüzünün tersidir. Nübüvvet, eneyi ilâhî hakâikı yansıtan bir ayna olarak görür. Çünkü o, bir yandan

¹ RNK, s. 1850.

² RNK, s. 140, 711.

³ RNK, s. 241-242.

Allah'ın kuludur; itibârî bir vücûdu (varlığı) vardır, kendi zatiyla kaim değildir. Nitekim İbn Arabî'nin eseri *Fusûsu'l-hikem*'de yaratıkların gölge/hayal olduğuna, çünkü onların bizâtîhi değil kendi dışında bir zât ile kâim olduklarına ve bu sebeple eşyâya mâlikiyetlerinin mevhum bir mâlikiyet olduğuna işaret eder.¹ Bu dalâlet karşısında ene, kendisini ilahlaştırmış, yaratıcılığı tabiata, esbaba ve tesadüfe nispet etmiştir. Burada, bu sıfatların sadece ilâhî vahiy mebdelerini inkar eden maddeci ilhâdî felsefeye ait olduğu; bilgi kaynağı olarak akli küçümsemeyen ve yolunu saptırmayan mümin felsefenin böyle olmadığı müşâhede edilir. Oysa ilki, bunun aksini yapmış ve dalâlete düşme vesilesi olmuştur. Nursî, bu manâ ile Fârâbî ve İbn Sînâ'nın felsefesi arasında —onların Yunan felsefesinden etkilenmiş olmaları sebebiyle— bir bağlantı kurar; onlar, bu felsefeyle iman derecelerinin ancak en aşağısına ulaşabilmişlerdir.²

Nursî'nin modern medeniyet hakkındaki görüşü dinî ahlâkî ölçüleri izler. Bu, medeniyeti değerlendirmede bir din adamı ve ıslahatçı olarak onun tabiatıyla da uyum içindedir. Buna, en ideal çözüm yolunun, İslam şeriatının teklif ettiği medeniyetten başkasında olmadığı şeklindeki görüşünden daha açık dalalet eden bir şey yoktur. Dinin manevî değerlerini gözetken hakikî toplumun en ideal nümunesi ondadır. Bu manevî değerler, dünyayı, çalışma ve çabasıyla asla elde edemeyeceği ihtiyaçları peşinde koşan, bu yolda helal ve haram ölçülerinin zıddına da olsa nefes nefese koşturan insanın mücadele ve çöküş meydanına çeviren Avrupalı bilincin dairesinde yer almamaktadır. Çünkü Avrupalı bilinç, medeniyetini ikamede sadece bir tür ilhâdî maddeci felsefeye dayanmaktadır. O, insanın ihtiyaçları ile bu ihtiyaçları karşılama mücadelesi arasındaki dengeyi koruyamamış ve bu sebeple onun heva ve heveslerini, duygularını galeyana getirmiştir; ictimâî hayatı dengeden dengesizliğe dönüştürmüştür. Tek bir toplumun içinde sınıflar arası mücadele ortaya çıkmış, milletler arasında adâvet ve her yerde harpler meydana gelmiştir. Nursî, bu sebeple Müslümanları medeniyeti dengesizleştiren bu nümuneyi kabul etmemeye çağırır. Çünkü daha önce işaret ettiğimiz üzere bu nümunenin günahları, şerhleri ve selbiyyâtı, onda bulunan hayır ve güzelliğin üstüne tuğyan etmiştir. Bundan dolayı, sadece İslam nümunesi, hak üzere olan insânî medeniyetin güzel veçhelerinin açık ve parlak bir şekilde ortaya çıktığı ve insanlığın her yerde umumî bir barışa ulaştığı temiz bir çevrenin gerçekleştirilmesini temin edebilir.

2-Nursî'nin Kelâm İlmi Hakkındaki Görüşü:

A-Hareket Noktası (Kur'ân-ı Kerîm ile olan nûrânî tecrübe):

Nursî'nin kelim ilmi hakkındaki görüşü, Muhammed Abduh, Bin Badis, Malik b. Nebi, Muhammed İkbâl ve diğerleri gibi İslam âlemindeki modern ıslah önderleriyle paylaştığı ıslah sorunu ile bağlantılıdır. Nursî'de bu görüş, Kur'ân-ı Kerîm ile olan yaşantısından, onun âyetlerini anlama faaliyetinden ve Müslüman

¹ RNK, s. 242.

² RNK, s. 246.

insanın düşüncesinde bir tür denge gerçekleştirmek üzere âfâk ve enfüs âleminde onun (Kur'ân'ın) hakâikına nüfuzundan kaynaklanır ve ondan yola çıkar.

Nursî, sadece kelâm ilminin ıslahıyla uğraşmamıştır. Onun gayesi, ümmetin benliğini/kimliğini oluşturma amacıyla ferd ve toplumun kişiliğini değiştirmeye ve inkılâp yapmaya yöneliktir. Ancak bundan sonradır ki ismi ne olursa olsun her ilmin ıslahı mümkün olabilecektir. Kelâm ilminin tecdidi, imânî akidelerin tecdi-diyle bağlantılı olduğu için, ilmin kendisini tecditten daha öncelikli olan şey, bu ilmin ifade ettiği, yani bu ilmin kendisine hizmet ettiği akâidin tecdididir. İmdi sual, imânî hakikatlerin nasıl teceddüt edeceğidir. Akâid kendisi itibarıyla, vah-yin getirdiği ya da sabit sünnet-i şerifenin ifade ettiği nasları ifade ettiğine göre, onu nasıl tecdid edeceğiz? Kastedilen, nefislerin içindeki bu akâidin, nefislerin bâtınını ıslah yoluyla tecdid edilmesidir. Burada **“Bir kavm, nefislerinde bulunamı değiştirmedikçe Allah onlarda bulunamı değiştirmez”** (er-Ra'd 13/11) âyetiyle amel edilmektedir. Yani başlangıç, dışarıdan değil içeridendir; imân akîdelerini taşıyan benliktendir. Davetçilerin ve mücedditlerin kendileri teceddüt etmedikçe, hedefi boşa gidecek olan ilimlerin tecdidine toplumun ihtiyacı yoktur. Çünkü, onlar, benlikten sadır olmamışlardır. Kalbten çıkan, kalblere tesir eder; dilden çıkan ise kulakları geçmez. İşte İslam düşüncesi buradan taklit dairesine düşmüştür; çünkü akâid, insanın iç organlarının kapılarını çalmayan ve insanı — rabbânî sıfatları yansıtan bir ayna olması bakımından— zahiren ve bâtenen halifetullah kılmayan bir zâhirî kaideler bütününe dönüşmüştür.

Yukarıda geçenlerden yola çıkarak şunu söyleyebilirim:

Nursî'nin düşüncelerinin kendisinden sadır olduğu masdar ya da menba', Allah'ın kitabı ve O'nun nebîsinin (sa) sünneti ile olan nûrânî tecrübelerdir. O, toplumu uykusundan uyandırmak, ona kuvvet ve birbirine bağlılık kazandırmak için semânın metodunda ve kuvvetinde araştırma yapıyordu. Onun buradaki görüşü, yeryüzünde insanın kalb ve ruhuna tesir eden, onları muhkem bir şekilde hakâik ile bağlantılandıran ve onlarda şevk ve vecd meyillerini harekete geçiren kuvvetten başka değiştirme kudretine malik bir kuvvetin olmadığı görüşüyle bağlantılıdır. Söz konusu kuvvet, kudsiyeti kalbin derinliklerine akan ve orada radikal, derin ve daimî bir tesir meydana getiren din kuvvetidir. Bu meydana geldiği zaman, kendi başına o, küllî umumî bir şeye, bir bütün olarak insanlar üzerine hükümlerini koyan bir kanuna dönüşür. Nursî, bu manâyı *Mektûbât*'ta şu sözleriyle tarif eder:

“Bizim elimizde Kur'ân gibi baki bir mucize bulunmaktadır; akıl sahibi için başka bir burhan aramak zâiddir. Biz hakikat için gerekli bir burhâna malikiz.”¹

Bu sebeple Nursî, Risâle-i Nûrlarda insanın dâhilî bünyesinin ıslahına yoğunlaşmaya önem vermiştir. Bunun sebebi, ruhu, insanın hakikî kimliğini oluşturacak; onun dahilinde Allah'ın rızasını, sâfiyeti, ihlas ve fedâkârlığı talep etmekle süslenecek canlı bir hal üzere şekillendirmektir. O, kökleriyle hayat dokusuna bağlanan imânî duygulardır, hiçbir maddeci medeniyet onları tanımaz, bilmez. Çünkü onlar, maddî bir metâ veya aldatıcı nazariyelerin bir mazharı değildir. Nursî bu sebeple tüm bunları canlı amel/pratik ile irtibatlandırır; çünkü onun dü-

¹ RNK, s. 387 vd.

şüncelerinin meydanı, bizatihi hayatın kendisidir. Bundan dolayı o, fiillerde ortaya çıkar ve insanların nabzı onunla atar.

Nûr Risâleleri, benliği içerden inşâ etme amaçlı bu yüce başlangıç noktasından yola çıkarak, sahih bir inşâ ile toplumun inşâ edilmesine çağrıda bulunur ve umumî huzurun ve ictimâî sükûnetin teminine çağırır; her türlü yıkıcı ve bölücü hareketi reddeder. Çünkü o, faal, müspet hareketi temellendirmekte; toplum bünyesindeki muhabbet, kardeşlik, bağlılık ve merhamet bağlarını kuvvetlendirerek tüm menfi hareketlere karşı çıkmakta ve kuvvetli bir vurguyla birlik ve kaynaşmaya çağrı yapmaktadır. Bundan dolayı, Kur'ân davetinin hususiyetlerinin en hası olan kardeşlik ruhunu söndürmeye çalışan her türlü fırkacı/tefrikacı düşünce ve davete karşı şiddetle mücadele etmektedir. Yine aynı sebeple, kabilecilik, kavmiyet, unsuriyet, menfi milliyetçilik ve halkçılık çağrılarını karşısına ümmetin inşâsı için gerekli kaideleri vazetmektedir.¹

Nursî'nin Risâlelerdeki düşünceleri, bâkî ebedî hayata nâil olmak üzere iman hizmetinde yoğunlaşır. Bu sebeple onun düşünceleri, insanın küfür, fisk ve dalâlet bataklığından kurtarılması, imanla onun kişiliğinin imâr edilmesi, hatta aşk ve vecd derecesine ulaşıncaya kadar yeni bir insan olarak yaratılışının îade edilmesi amacıyla sürekli ve sıkı bir gayrettir. Söz konusu aşk ve vecd derecesi, Nursî'nin tüm düşüncesinin hakîkî mihverini temsil eder. Bu, belki de onun Mevlânâ Celaleddin Rûmî'de görülen coşkun sûfi düşünceden etkilenmiş olmasından kaynaklanır: İnsan bedenden ibaret değildir; bu sebeple hak felsefe, sadece onun bedenine hizmet etmez; ceset çiçeklenip gelişinceye kadar kalb, akıl ve ruhunu beslemesi de gerekir; ta ki böylece dünya işinin salâh bulmasıyla âhireti de ıslah olsun. Nursî, insanın kalb yönüne vurgu yapmakta ve onu, kendi hakikati konusunda uyandırmaktadır. Bu hakikat muhtemelen onun mekanik dünyevî kisvesine bürünmesiyle kaybolmuştur: “Ey gafil Said! Bil ki, şu âlemin fenâsından sonra sana refakat etmeyen ve dünyanın harabıyla senden mufarakat eden bir şeye kalbini bağlamak sana layık değildir. Hususan seni kabir kapısına kadar teşyi etmeyen... fani şeylerle kalbini bağlamak kâr-ı akıl değildir... Senin latifelerin içinde öyle bir latife var ki, ebetten ve Ebedî Zâtın başkasına razı olamaz. Ondan başkasına teveccüh edemiyor. Mâsivâsına tenezzül etmez.”²

Binaenaleyh, Nursî, Risâle-i Nurların temelini oluşturan ve eşit derecede hem ferdin ve hem de toplumun iç bünyesini ıslah edecek olan esasları vazetmiştir. Buna göre;

1-İlk esas, imandır. Nursî'nin Risâlelerdeki hedefi, iman hakikatleri, bunların isbatı ve ayrıntılı olarak işlenmesi idi. Bu isbatta o, ilim, akıl ve imanı birlikte kullanmıştır. Kendi çağı, imanın zaafa uğradığı, Batı medeniyeti ve kültüründen gelen dalâletin yayıldığı bir çağ olduğu için, bu durum Müslümanlara zarar vermiştir ve bu hastalıkla manevî cihad zarurî bir vazife halini almıştır. Nursî, iman hakikatlerini kendi çağının ulaştığı anlayışa uygun olarak açıklamak suretiyle sa-

¹ Bu konu Risale-i Nur Külliyyatının farklı yerlerinde geçmektedir. Sözler, Lahikalar, Mektubat ve de Lem'alar kitaplarına bakılabilir.

² RNK, s. 642.

pık fikirlerin hücumlarına karşı imanı savunmuştur. Çünkü ona göre, ictimâî yükselme ve ilerleme, imana bağlıdır. İmanın iki sûreti vardır ve o, bunlardan birini diğeriyle, yani taklîdî imanı tahkîkî imanla değiştirmek ve onu takviye edip kurtarmak istemiştir. İman rükünlerinin, yani Allah'a, nübüvvet ve haşre imanının temelini oluşturan insanın binasının kurtarılması, imanın kurtarılmasında yatar. Bu sebeble iman ilimleri insan için en mühim olan hususlardır. Onlar, tüm ilimlerin sultanıdır. Dolayısıyla iman, Risâle-i Nurların esasıdır ve bu sebeble o, insanın dâhilî bünyesinin salâhının ve bunun akabinde yeni ilim binasının salâhının temelini oluşturan öz mebdedir. Bu sebeble onun nurânî çıkışları, Kur'ân-ı Kerim'deki imanın özünün tefsiri olmuştur.

2-İkinci esas, ilmin imanla irtibatıdır. Nursî burada halis Kur'ânî bir yol takip eder; varlıktan icmâlî küllî bir şekilde bahseder; ilmin hakâkını derinliğine inmeksiz basit bir şekilde açıklar. Burada o, ilim ile din arasında bir fark görmez; bilakis ikisi birdir. Çünkü İslam, onun dediği gibi ilmin üstadı ve babasıdır; İslam ile ilim arasında bir tearuz söz konusu değildir.

Böyle bir tearuzun kökleşmesi İslam'a zarar verir ve onun yayılmasını engeller. Bu sebeble ilmin iman hakikatleriyle kaynaşmış olarak takdimi gerekir. Çünkü ikisi arasındaki talihsiz kopuş, imandan gafil bir nesil yetiştirir; bu da toplumun bünyesine son derece zarar verir. O, bu sadedde babamız Âdem'den gelen ilim mirasına işaret eder; ki Rabbimiz onu ilimle meleklerle üstün kılmıştır (el-Bakara 2/31) ve onun mucizesi isimlerin öğrenilmesi olmuştur. Bu ise beşerî kemâlin müntehâsı ve yükselişinin zirvesidir. Adeta Allah Teâlâ, Âdem (as)'ın vârislerini esmâ ilmini talep etmeye teşvik etmektedir. Çünkü bu ilim, emânet-i kübrâ ilmidir ki o emânet ile tabiatın mühürleri kırılır ve insana musahhar edilir; onun hakkında tefekkür, kişiyi ilim, hikmet ve kemal semalarının en yücüne çıkarır. Nursî burada manevî ve maddî kemâlin her ikisini de kasteder ve tüm nebîlerin mucizelerine işaret eder; bunu, açıkça bu maddî ve manevî kemâlin tahsili gereğine işaret etmek üzere yapar. Nitekim o, Kur'ân'ın, medeniyetlerin üstadı, ilmi ilerleme ve yükselişin menbâ oluşuna da işaret eder.¹

3-Müspet tavır. Bu, Risâle-i Nurlarda açık bir husustur. Yukarıda işaret ettiğim üzere bunun hedefi, öncelikle ferdin ıslahıdır. Tahribat kalbte başladığı için, kalbin ıslahı da kalbte başlar. İslah ile başlamak isteyen herkesin kalb ile başlaması gerekir, yoksa çabası başarısızlığa uğrar. Bu sebeble o, kendi nefsinin ıslah ile başlamıştır ve Hutbe-i Şâmiye isimli eserinde şu sözleriyle İslam ahlâkına sarılmaya çağrı yapmıştır:

“İslam ahlâkına sarılsak ve fiillerimizle bu kemâlâtı izhâr etsek diğer dinlerin mensupları fevc fevc İslam'a girerlerdi.”²

Nursî, medenîleri iknâ etmeye çağrı yapar. İknâ, onlara galebe etmenin yoludur.³ İknâ ve isbat, İslam'ın metodudur. Çünkü İslam, nurdur; adâveti, nefreti ve

¹ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz, Sözler (20. Söz, 2. makam) RNK, s. 106-108; krş. Emirdağ Lahikası, RNK, s. 1793-1794.

² RNK, s. 1947.

³ Aynı yer.

hücumu kabul etmez. Onun yayılması da aynı şekilde nûrânî olmalıdır. Nursî, bu sebeble ıslâhın manevî hareketle, toplum fertlerinin irşadı ve aydınlatılması ile gerçekleşeceğine inanmıştır. Çünkü maddî kuvvet esasına dayanan devrim hareketleri, suçsuz kadın, çocuk ve yaşlılara zarar verir. Bu sebeble onun âdeti daima Allah Teâlâ karşısında acz ve fakrdan yola çıkmak olmuştur. Mümin bu ikisiyle yükselir ve bunu idraki nispetinde yücelir. İbadetteki aczi onu Mahbup ismine yükseltir ve fakr onu Rahîm ismine ulaştırır. Bu ikisine sülûk etmekle o, tecelliyât-ı sâmedâniyeye ayna olur. Bu sebeble Nursî'nin âdeti, Kur'ân adına masumlara karşı şefkat, onların kurtuluşu için gayret etmek ve çalışmak olmuştur. Şefkat yolu, rahmet yoludur ve bu, hakikî hayat düsturudur.¹

4-İhlâs. Bu, sadece Allah'ın rızasını talep anlamına gelir. İhlas Risalesinde o, bu sırrın benlikte kökleştirilmesi zaruretinden bahseder. Çünkü ihlasın yokluğu, Kur'ân esrarına hizmette bir kayıptır; riya ve nefsinin beğenme gibi geçici dünyevî arzular sebebiyle ebedî saadetin kaybedilmesidir. İnsanın kurtuluşu, Allah Teâlâ için ihlaslı olmaktır. İhlas, Allah Teâlâ'nın âyetlerine hizmetin ve onun esrarına vasıl olmanın manevî şifresidir. İhlâsı kazanma, riyadan nefret ettiren ve insanı ihlâsa bağlayan râbîta-i mevt sayesinde olur. Yine ihlas, nefse huzur ve sakinete verir. Yine ihlasta uhuvvet bağının desteklenmesi vardır; bu bağ, Nursî'de gelişmiş ve “fenâ fi'l-ihvân” halini almıştır. Bu, her birimizin diğerinde fânî olması ve diğerleri için kendi hissiyatını unutması anlamına gelir. Allah yolunda uhuvvetin anlamı budur.²

B-Kelâm İlminin Tecdidî:

Nursî'nin hedefi gerçekte bizzat kelimelerin tecdidî miydi, yoksa akâid ilminin tecdidî miydi? Risâle-i Nurların içerisindeki yaşantı, Nursî'nin sadece Kur'ânî hedefleri ayrıntılı olarak ortaya koymayı, iman hakikatlerini ve Sâni-i Zülcelâle dair marifeti şerh etmeyi amaçladığını gösterir. Bu, vahyin şuurun odağında olduğu ve hayatın —herhangi bir ilmî mezhepçilik olmaksızın— o vahyin tercümesi olduğu nübüvvet asrı ile sıkı bir bağa sahip olan imânî hayat medresesinin ifadesidir. Çünkü bu, Risâlelerin bakış açısıdır. İslah hedefi, İslâmî olan her şeyi kapsar ve bu sebeble Kur'ân hakikatlerini asrın idraki ve anlayışı gereğince şerh etmekle yetinmemiş, bilakis misaller getirerek ilimler ışığında Kur'ân'ı şerhetmiş ve Kur'ân'ın ezeli bir tercümesi olduğu kâinât kitabının, tüm ilimler manzûmesiyle alâkadâr olduğunu ve İslam'ın bu ilimlerin özünü oluşturduğunu izah etmiştir. Risâle-i Nurlar bununla, Kur'ân hakikatlerinin kevnî hakikatlerle mutabakat arzettiğini isbat etmiştir; bu hakikatlerden ilki kelâm sıfatıyla, ikincisi ise kudret sıfatıyla varlığa çıkar. Bunun açık bir şekilde ortaya çıkmasıyla, İslam'ın, hakkın batılla, nûrun zulmetle karışık olduğu diğer dinlerden farkı ve üstünlüğü ortaya çıkar. Risâleler buradan yola çıkarak, kâinât kitabının harflerinin ve âyetlerinin, Kur'ân hakikatlerinin menbalarını oluşturduğuna işaret ederek

¹ Bkz, Emirdağ Lahikası I.

² RNK, s. 669-672.

kâinât kitabının okunmasına teşvik etmektedir.¹ Nursî'nin Risâlelerdeki düşünceleri "tasavvur değil tasdikdir; İslam değil imandır; marifet değil şehâdet ve şühûddur; taklîd değil tahkîktir; iltizâm değil iz'ândır; tasavvuf değil hakikattir; iddia değil davâ içinde burhândır."

Nursî, kâmil bir şekilde Kur'ân-ı Kerîm'e dayanmasıyla basitlik ve şümüllülüğe dayanmış olmaktadır. Böylece kelim ilmi, sadece havâssın anladığı çetrefilli nazârî soyutlamadan kurtulmuştur. Daha önce işaret ettiğim üzere o, kelâm ilmini kapalı bir ilimden açık bir ilim haline dönüştürmüştür. Müslümanların sadece anlamamakla kalmayıp kalben ve vicdanen sıkıntı duydukları tevhid hakikatlerini ve İslam akâidinin dakik meselelerini izah etmiştir. Çünkü bunlar, kâinât sayfasında mevcut/hazır hale gelmiştir. Bu, gaflet ve zulmeti dağıtan ve ilmi istihdam ederek tevhid nurlarını izhar eden şümüllü Kur'ânî metottur. Söz konusu metod, tabiat âlemindeki dakik vücût (varlık) nizamından çıkardığı burhanlarla yalancı tabiatçı mezhebin zulmetini dağıtır; o, Allah'ın varlığına ve vahdâniyetine şahitlik eder.²

Nursî kendi çağının maddeci tabiatını idrak etmiştir. Bu çağ, Avrupa'nın maddeciliği sebebiyle gayb konusunda şüpheyne neticelenen bir çağdır. Çünkü o, sadece mahsûs (duyularla algılanır) olana inanan bir çağdır. Bu durum, modern medeniyette korkunç bir medeniyet tahribine yol açmıştır ve bazı kimselerin pozitivist medeniyetin metodlarını benimsemeleri sebebiyle İslam âlemini de etkilemiştir. Bunun üzerine âhîret günü, ruhun esrârı, melekler gibi, beşerin mahsûsâtı (duyularla algılanan şeyler) ile irtibatı olmayan, gaybî olan her şey hakkında bir şüphe dalgası, İslam âleminin siyaset, kültür ve iletişim/medya sahalarına nüfûz edip yayılmaya başlamıştır. Bu durum, Nursî'de bir sarsıntı meydana getirmiştir. O, kâinât, onun Hâlık'ı, hesap günü ve dâvetçi nebî ile ilgili hakikatleri kapsayan ayrıntılı aklî izah vazifesini omuzlarına almış ve kâinâtla ilgili ifadelerinde vâzih burhânî istidlâlleri içeren şümüllü bir üslûba dayanmıştır: Allah'ın varlığı, zarureten kâinâtın varlığını gerektirir; O'nun kemâlinin zuhûru, zarureten âhîret gününü gerektirir. Bu dünyada bunlar, nebîler ve mürseller olmaksızın anlaşılamaz ve onların sonuncusu da Efendimiz Muhammed (sav)'dir. Çünkü onlar bunu anlamamızın vesilesidirler.

Said Nursî, maruz kalınabilecek olan baskı ve zulümler sebebiyle, ıslahın siyasetten başlamasını reddeder; bununla birlikte kendisi hapse girmiş ve sürgüne maruz kalmıştır. Yine de o, ıslahın, toplumun çekirdeği olması itibarıyla fertten başlaması gerektiği hususunda ısrar eder. İslah hareketine dinî inançlar ve değerler esasına göre fertlerin eğitimiyle başlar. Sâni-i Celîl'in muhatabı ferttir. Eğer onun umumî bir nazârî ve küllî bir şuru varsa, umumî nazarını ve küllî şuurunu tümüyle Sâniine kulluğa ve O'nun san'atını istihsana vereceğinden, ıslah istikametinin bu ferd-i ferîd ve habîb-i mahbûb olduğu bedîhîdir.³ Nursî, sadece Müslüman ferdin imanının ve değerlerinin ıslahına önem vermekle kalmamış, ayrıca ferdin yer aldığı

¹ RNK, s. 972 vd.

² RNK, s. 34.

³ RNK, s. 559.

ictimâî bağlam içindeki ahvâline de büyük bir ihtimam göstermiştir. Çünkü ferd, yalıtılmış bir ada değildir; yine ilhâd dalgasına tek başına karşı koymak da onun kudreti dahilinde değildir. Nitekim bizzat kendisi bunu yapmaya güç yetirememiştir. Ferdin kıymeti, cemaat için taşıdığı manevî değerler ile ölçülür. Bu sebeble Nursî, manevî kuvvetiyle ferdi destekleme vazifesine sahip olması bakımından cemaat üzerine yoğunlaşır. Yine aynı sebep, Nursî'yi ferdin cemaatin şahs-ı manevîsi içinde kaynaşması gerektiği ve onun dâhilî ferdiyetinin himâye edilmesi gerektiği hükmüne götürmüştür.¹ Bu, bizzat Nursî'nin kendi talebelerini bilfiil birleştirme, aralarında ihlâs değerlerini kökleştirme ve kendilerindeki enâniyeti ezme yolunda gösterdiği çabada görülür.² O, İslam'ı din olarak benimseyen cemaatin ittihat etmesi zaruretinden bahseder ve bu cemaati ehl-i hak olarak adlandırır. Çünkü ehl-i dalâlet, İslam'a karşı ittifak kurmaya çalışmaktadırlar. O, buradan yola çıkarak, bir bütün olarak İslam cemaatinin vahdetinin esaslarını vazetmeye çalışmış ve aralarındaki ihtilafları bir kenara bırakmaya sa'y etmek suretiyle muhtelif İslam mezheplerinin de vahdetini tesise çalışmıştır. Bu esasları şu şekilde özetleyebiliriz:

1-Yapıcı müspet çalışma.

2-İslam sahasında ortaya çıkan muhtelif meşrepler arasında bulunan, muhabbet kaynağı ve kardeşlik ve ittifak vesilesi olacak çok sayıdaki vahdet bağının araştırılmasına çalışılması.

3-Ehl-i hak ile ittifakın tevfiğ-i ilâhînin vesilelerinden biri ve İslamın izzet kaynaklarından biri olduğunu bilmek.

4-Haset, yarışma, düşük nefis hislerle ilgili davaların terki, hata ile izzet ve şeref tasavvur edilen şeyin terki.

5-İnsaf kaidelerini delil ve mürşit edinmek. Bu, her meslek mensubunun kendi mesleğinin hak, en üstün, en güzel olduğunu söyleyebileceği, ama diğer mesleklerle karışamayacağı anlamına gelir.

6-Nefsin gurur ve arzularının terki.³

Nursî bu sebeble, nazarî seviyede, usûluddin ya da kelâm ilminin ıslahına çalışmıştır. Çünkü bu ilim, hem ferdî hem de ictimâî düzeyde imanla sıkı bir bağa sahiptir. Bundan dolayı şu hususun zarurî olduğunu vurgulamıştır:

Kelâm ilminin tecdidi, dinin ve onun bir bütün olarak halkların ve özelde de Müslüman halkların hayatındaki rolünün ne kadar önemli olduğunu ortaya konmasından sonra ele alınmalıdır. Din, ümmetin yükselmesi ve ilerlemesi için hakikî yoldur. Din, hak emr-i ilâhî kaidelerine dayandığı ve batıllarla karışmadığı sürece, kendisinde ona inananlar için tam bir saâdet bulunur. Bundan dolayı, hiçbir halk dinsiz kalamaz. Nursî, buradan yola çıkarak uluslar içinde dinden en uzak olanlarının dahi dine döneceğini ileri sürer. Bu noktada o, İslam'ı insâniyet-i kübrâ ve onun şeriatını da en fazîletli medeniyet olarak görür. Bundan dolayı, ancak İslam'ın yükselişiyle terakkî edilebilir ve ancak onun şeriatının hakikatlerinin te-

¹ RNK, s. 1009.

² RNK, s. 970 vd.

³ RNK, s. 1926.

cellfisi ile yücelik elde edilebilir.¹ Dinin, Müslüman halkların hayatındaki önemi sebebiyle dinî inançlarla ilgili anlayışımızı belirleyen kelâm ilminin tecdidi zarurîdir. Anlayışın tecdidi, halkların hayatında dinin faal rolünün devamına yol açar. Bu ilmin tecdidini zorunlu kılan temel gerekçelerden biri, dinî davet konusundaki kötü durumudur. Vâizler, geçmiş ile günümüz arasındaki farkı görmezden gelirler; şimdiki zamanın ihtiyaç duyduğu yeterli delilleri sunmaksızın iddialarını tasvir edip süslerler. Usûluddin ilminin kuvvetli nazarî esaslarından mahrum olması sebebiyle dinî davetin kötülüğü geri teper.² Bunun yanı sıra, dinin cemâlini ve parlaklığını silen ve onun gerçek ruhunu ifsat eden taklit âfetinin yayılması söz konusudur.³ Nursî'ye göre kelâm ilminin tecdidi, yukarıda işaret ettiğimiz üzere imanın tecdidinden başlar. Çünkü imanın tecdidi ve derinleştirilmesi, Müslüman toplumdaki hayat tarzının değişmesine yol açar. O, burada Müslümanların Kur'ân-ı Kerîm ile imanlarını yenilemeye olan ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaktadır; bu öyle bir tecdittir ki onları taklîdî imandan şüphelerin sarsamayacağı, kalpleri dolduran ve nefslere hâkim olan tahkîkî imana nakleder.⁴ Nursî bu sebeble, velâyetin en ideal yolu olan ehl-i sünnet yolundan uzaklaşan eski sûreti içindeki kelâm ilmini reddeder.⁵

SONUÇ:

Nursî'nin kelim ilminin tecdidi ile ilgili araştırmaları şu hususlar etrafında temerküz eder:

1-Nursî, mütekelimlerin metodunu (kıyâsu'l-ğâib ale's-şâhid) tenkid eder. Çünkü bu metod, Vâcibü'l-vucûd'u mümkinât yoluyla bulur. Bu, kalpleri tatmin edici bir marifete yol açmayan, aldatıcı bir kıyastır. Öte yandan kalbin itmi'nânını gerçekleştiren şey, sadece Kur'ân-ı Kerîm'in sağladığı marifettir.⁶ Bununla birlikte o, söz konusu metodu birçok yerde kullanmıştır. Bunun yanı sıra, insanın Allah ile olan ilişkisinde hususî bir metodolojiye vurgu yapmıştır; bu, sûfî metodolojisidir. O, bu metodolojide insanın Allah'ın isim ve sıfatlarını isbat eden ve yansıtan bir ayna olduğu görüşünü benimser. İnsan âcizdir, Allah ise kuvvetlidir. İnsan fakirdir, Allah zengindir. Bu metodoloji, Nursî'nin düşüncesindeki sûfî ruhu ifade eder ve muhtemelen onun üzerindeki İbn Arabî etkisinden kaynaklanır.⁷

2-Nursî, kelâm ilminde kendi düşünce metodunun inşasında kitâp, sünnet ve icmâ gibi naklî delillere ve bunların ardından kitâp ve sünnet yürüngesinde dönen akli delillere dayanır. O, önceliği naklî delile verir.⁸

¹ RNK, s. 1926.

² Seyyid Emir Ali, *Rûhu'l-islâm*, II, 55.

³ RNK, s. 1608.

⁴ RNK, s. 1620.

⁵ RNK, s. 502-503.

⁶ RNK, s. 1325.

⁷ RNK, s. 607 vd.

⁸ RNK, s. 563.

3-Nursî, kelâm ilminin meseleleri için yaptığı Kur’ânî istidlal konusundaki düşünce metodolojisini iki yolla tesis eder: Birincisi, Allah’ın varlığına ve akâid meselelerinin isbatına ulaşmak üzere kâinât hakkında âfâkî ve nefsî tefekkür yoludur.¹ İkincisi, akâid meselelerini Müslümanların avâmına ulaştırmak üzere misaller getirme yoludur. Bu, onun Kur’ân-ı Kerim’den aldığı bir yoldur.²

4-Nursî bu şekilde metodunu tüm insânî letâif ve cevârih üzerine inşâ etmeye çalışmıştır. Fikrî bakış açısında akıl ile kalbi mezcetmiştir. Kalb, zevk ve hadse büyük bir alan tanımış ve bu sebeble onların fuyûzât-ı rabbâniye olduğu hususunda ısrar etmiştir. Risâlelerde aklın önemine vurgu yapmakla birlikte, onun aşılması mümkün olmayan bir sınırının bulunduğunu görmüş ve birbirlerini tamamlamak üzere kalb ve akli mezcetmiştir. Nursî’nin kalbe dayanması, sûfiyenin etkilerinden biridir.³

5-Said Nursî’nin Nûr metodolojisi, insanın cevârihine, aklî ve kalbî melekelere hitap eder. Bu, onun, akâid mevzularının tasavvurunda aklın donukluk ve hareketsizliğine istinatla yetinmeyen, insânî duygulara hitap eden, kalb ve cevârihe temas eden bir insânî hareketliliğe/dinamizme dayanmasına katkıda bulunmuştur. Bu konu üzerine yoğunlaşması, insanın inandığı şeyin gereği olan bir davranış tarzı benimsemiş ve noktasında harekete geçirilmesine katkı yapmıştır ve eski kelâm ilminin dayandığı mücerret nazarî imanın sınırlarında durmamasını sağlamıştır. Bu, onun metodunu, nazarî itikada dayalı mütekellimlerin metotlarından ayırt eden en mühim husustur.

6-Risâle-i Nurların ayırt edici özelliklerinin en önemlisi, Nursî’nin metoduna hakim olan sûfî ruhtur. Kitap ve sünnete ve Kur’ânî istidlâlâ dayandığını vurgulamasına ve sûfiyeyi tenkid etmesine rağmen onlara sempati duyar. Bunun delili, kelim metodunu tenkid ederken insanın Allah ile ilişkisi konusundaki sûfî metoduna dayanmasıdır. Bu, onun kalbe ve işrâka büyük bir ehemmiyet vermesine yol açmış; hatta o, kalbi aklın üzerine çıkarmıştır. Yani eserlerini yazarken hem aklî delillerden hem de tasavvuftan istifade etmiştir.

¹ İhsan Kasım, *en-Nursî ve hayâtuhu ve âsâruh*, s. 178 vd.

² RNK, s. 1650.

³ RNK, s. 525.